

1. A CSALÁD • A HAGYOMÁNYOS CSALÁDMODELL • CSALÁDI SZEREPEK

A **család a társadalom legkisebb egysége** és egyben továbbélésének biztosítója. A család összetétele és pontos határa az egyes kultúrák között, de azokon belül is nagyon változatos lehet. Minden családban közös, hogy tagjait **vérrokonság** vagy **párkapcsolat** köti össze. A szociológia tehát családon az egymással rokonságban és ezen keresztül szorosabb vagy távolibb kapcsolatban lévő emberek csoportját érti, míg a ténylegesen együtt lakó emberek egy háztartást alkotnak. A két fogalom nem teljesen fedi egymást: a családtagok több **háztartást** is alkothatnak, és léteznek nem családtagokból álló háztartások is. A szóhasználat azonban értékválasztás is egyben, hiszen a **hagyományos családmódel** alapvetően családi háztartásokat jelent.

A **család funkciói** (feladatai) szintén változtak az idők során, és ma is eltérőek az egyes kultúrákban. A társadalom továbbélése szempontjából a család elsődleges funkciója a biológiai **reprodukcó**: a **gyermekvállalás** és -nevelés. A társadalom továbbélése azonban nem csak biológia, ezért ezzel szorosan összefügg a **pszichoszociális** funkció. A gyermekek **személyiségfejlődése**, valamint elsődleges **szocializációja** – a társadalmi elvárások elsajátítása – leginkább a családon belül történik. A pszichoszociális funkció a család felnőtt tagjai számára is fontos. Egyrészt az ember társas lényként lelki egészségét biztonságot nyújtó **szeretetkapcsolaton** belül tudja leginkább megőrizni. Másrészt szocializációja sem zárul le gyerekkorában, hiszen a felnőtt szerepeket is családi modellek alapján tanulja meg.

A történelem folyamán a családnak más funkciói is kialakultak. **Gazdasági** szempontból a család már nem termelőegység – mint az iparosodás előtti világban –, de a háztartások tagjai még ma is gyakran közösen gazdálkodnak. Együtt laknak, közösen fogyasztanak, közös vagyonnal rendelkeznek, amelyet a következő generációkra is átörökítenek. A család **szociális** feladatait – oktatás, betegápolás, idősgondozás – részben átvették a nagy ellátórendszerek.

Az egyéni jogok előtérbe kerülésével a család ma már nem számít **jogi-igazgatási** egységnek, ahol a családfőnek hatalma lenne a családtagok felett.

A HAGYOMÁNYOS CSALÁDMODELL

A mindennapi szóhasználatban a családnak tehát egy szűkebb és egy tágabb jelentése is van. A szülőkből és adott esetben gyermekeikből álló családot **nukleáris vagy magcsaládnak nevezzük**, ők alkotnak a leggyakrabban egy háztartást is. Ezzel szemben a **kiterjesztett család** a – nem feltétlenül együtt élő – nagyszülőket vagy oldalági rokonokat is magában foglalja. Bár a család a funkcióit az együttélés során jobban képes beteljesíteni, a kiterjesztett család szerepe is óriási. A nagyszülőkkel meglévő szeretetkapcsolat növeli az unokák érzelmi biztonságát, a családi ház vagy vállalkozás generációkat köt össze, a családtagoknak pedig erkölcsi – és részben jogi – kötelessége a beteg, idős vagy éppen kiskorú rokonokról való gondoskodás.

A gyermekes családok többsége **közös**, egy részük azonban **csak az egyik szülőtől származó vagy örökbe fogadott gyermeket** nevel. Egy másfajta – bár az előzővel összefüggő – osztályozás alapja, hogy az adott család hányadik és milyen párkapcsolatra épül, illetve ha valaki egyedülálló, akkor annak mi az oka. Ez alapján lehetnek **házasságban vagy élettársi kapcsolatban élő, újrَاهázasodott, elvált, nőtlen vagy hajadon, valamint özvegy** háztartások. Újabban mozaikcsaládnak nevezik azokat az életközösségeket, amelyeket egy szülő és gyermekei, valamint a szülő új párja alkot, akinek szintén lehetnek gyerekei korábbi kapcsolatából, sőt a szülőknek új, közös gyerekei is lehetnek.

Az, hogy mit tekintünk családnak, **értékválasztás** kérdése is. A liberális felfogás valamennyi háztartást egyenértékű családnak tekint. A **konzervatív** felfogás azonban a **hagyományos családmoddellnek** kiemelt értéket tulajdonít, mert álláspontja szerint csak ez tudja betölteni a család valamennyi, kiemelten a reprodukciós és a pszichoszociális funkcióját. A hagyományos család a **házasságban élő szülőkből és saját gyermekeikből** áll, akik szoros kapcsolatot ápolnak kiterjesztett rokonságukkal.

A magyar **jogi szabályozás** a család fogalmát tágan értelmezi. Elismerését és jogi védelmét nem köti sem a házassághoz, sem pedig a gyermekvállaláshoz, ugyanakkor mindkét utóbbinak a megkülönböztetett védelmét, sőt az előnyben részesítését írja elő. Állami támogatásokat minden gyermeket nevelő család igénybe vehet, de például örökbefogadás esetén előnyben részesíti a házaspárokat, és esetükben az egymás utáni öröklés is egyszerűbb és egyértelműbb.

CSALÁDI SZEREPEK

Az egyén a társadalomban különböző szerepeket tölt be neme, kora, élethelyzete, érdeklődése, foglalkozása alapján, természetesen egyszerre többet is. Ezek közül kiemelkednek a **családi szerepek**: feleség és férj, anya és apa, gyerek és szülő, unoka és nagyszülő. Ezek elsajátítása a különböző közösségeken, különösen a családon belül történik: ez a **családi szocializáció**.

A szerepek folyamatosan változnak a **családi életciklus** folyamán. A **családalapítás** időszakában a legfontosabb az önállóság és az egyenrangúság megteremtése a kibocsátó szülői családokkal szemben, másrészt pedig az elköteleződés és a partneri viszony kialakítása az új családon belül. Utóbbi még fontosabbá válik a **gyermekvállalás** időszakában, kiegészülve a saját szükségletek háttérbe szorításával és a gyermek iránti felelősség kibontakozásával. A **kisgyermek nevelésének** idején kerül előtérbe a tudatos mintaadás, a gyermek személyiségfejlődésének támogatása, illetve a konfliktuskezelés módjainak megtalálása. A **felnőtte váló gyermek nevelése** az önállósodás elfogadását, sőt támogatását, majd a leválást és egy új, egyenrangú viszony kialakítását teszi szükségessé. Végül az **újra csak a szülőkre szűkülő családban** meg kell találni a gyermeknevelés utáni célokat, esetleg megtanulni nagyszülőként segítséget adni, majd az életkor előrehaladtával segítséget elfogadni.

A családi szerepeket az életkor mellett leginkább a nem határozza meg. A ma élő generációk életében családon belüli munkamegosztás gyökeresen megváltozott. Az egyenjogúság megszüntette az alapvetően a férfira háruló munkavállalás és az alapvetően a nőre háruló háztartás kettősségét. Az egyenjogúság azonban nem feltétlenül egyformaság, hanem kölcsönös szereteten és tiszteleten alapuló **partneri viszony**. Nemcsak a nők munkavállalását jelenti, hanem a férfiak fokozott bevonását a háztartási feladatokba.

Ez az átalakulás nem kihívásoktól mentes. A szülés befolyásolja a nők továbbtanulását és karrierjét, a távolabb élő vagy szintén még dolgozó nagyszülők pedig kevesebb támaszt nyújtanak, mint a korábbi korokban. Éppen ezért nagyon fontos, hogy az állam a munkahely védelmével és a bölcsődei, óvodai hálózat fenntartásával biztosítsa a gyermeket nevelő nők **munkavállalását**. Ugyanakkor a különböző családtámogatásokkal és az otthoni munkavégzés elismerésével tegye lehetővé a karrierrel egyenértékű **családanyai feladatok** vállalását is. A cél,

hogy a nőknek legyen lehetőségük a család és a karrier saját maguk és partnerük számára ideális arányának kialakítására.